

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПӘНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

ӘОЖ 37.013.2; МҒТАР 14.01.45

<https://doi.org/10.47526/2023-4/2664-0686.16>Т.Ә. ҚОҢЫРАТБАЙ¹, Г.Ш. ӨМІРБАЕВА², Т.К. МҰСТАПАЕВА³

¹филология ғылымдарының докторы, өнертану және филология профессоры
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
(Қазақстан, Түркістан қ.), e-mail: tynysbek.kongyratbay@ayu.edu.kz

²педагогика ғылымдарының кандидаты,
Алматы гуманитарлық-экономикалық университетінің аға оқытушысы
(Қазақстан, Алматы қ.), e-mail: gulnur_omir75@mail.ru

³Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің аға оқытушысы
(Қазақстан, Түркістан қ.), e-mail: tmustapaeva89@mail.ru

МЕКТЕПТЕГІ «МУЗЫКА» ОҚУЛЫҚТАРЫН ЖЕТІЛДІРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа. Музыка бізде 60-жылдардан бері пән ретінде оқытылып келеді. Мақалада республикамыздың жалпы білім беретін мектептерінде қолданылатын «Музыка» оқулықтарының мазмұны мен білім деңгейі қарастырылған. Бұл бағыттағы ізденістер музыка пәні «қай кезден бері оқытылып келеді, негізгі оқулықтардың авторлары кімдер?» - деген мәселелермен басталып, одан әрі Б. Ғизатов, П. Момынов, Ө. Байділдаевтардың кеңес заманындағы оқулықтарының мазмұны, қамтыған мәселелері сараланып, олар кейінгі буын оқулықтармен салыстырылады. Осы мақсатқа орай кейін қолданысқа енген 1–4-сыныптарға арналған оқулықтардың мазмұны сипатталған. Ондағы игерілуге тиіс тақырыптар, музыкалық ойындар, олардың танымдық табиғаты сөз болады. Сонымен қатар кезінде альтернативтік негізде ұсынылған «Елім-ай», «Мұрагер» бағдарламалары да сөз болып, олардың білім берудегі өзіндік ұстанымдары мен әдіс-тәсілдері сипатталады.

Түрлі білім беру бағдарламалары негізінде соңғы жылдары жарыққа шыққан 1 және 2-сыныптарға арналған «Музыка» оқулықтарының жетістіктері жинақталған. Жаңа оқулық авторларының мәселеге кәсіби негізде келіп, негізгі тақырыптар аясында көптеген музыкалық-танымдық материалдарды аша білгені көрсетіледі. Осының бәрі жалпы білім беретін орта мектептегі «Музыка» оқулықтарының мазмұнын қайта қарау мен саралаудың қажеттігін аңғартады.

Кілт сөздер: музыка, оқулық, бағдарлама, білім мазмұны, аспап, ойындар.

*Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:

Қоңыратбай Т.Ә., Өмірбаева Г.Ш., Мұстапаева Т.К. Мектептегі «Музыка» оқулықтарын жетілдіру мүмкіндіктері // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2023. – №4 (130). – Б. 187–197. <https://doi.org/10.47526/2023-4/2664-0686.16>

*Cite us correctly:

Qonyratbai T.A., Omirbaeva G.Sh., Mustapaeva T.K. Mekteptegi «Muzyka» oqulyqtaryn jetildiru mumkindikteri [The Possibilities of Improving School Textbooks “Music”] // *Iasau universitetinin habarshysy*. – 2023. – №4 (130). – B. 187–197. <https://doi.org/10.47526/2023-4/2664-0686.16>

Т.А. Kongyratbay¹, G.Sh. Omirbaeva², Т.К. Mustapaeva³

¹*Doctor of Philological Sciences, Professor of Art History and Philology
Hodja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
(Kazakhstan, Turkistan), e-mail: tynysbek.kongyratbay@ayu.edu.kz*

²*Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of Almaty University of Humanities and Economics
(Kazakhstan, Almaty), e-mail: gulnur_omir75@mail.ru*

³*Senior Lecturer of Hodja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
(Kazakhstan, Turkistan), e-mail: tmustapaeva89@mail.ru*

The Possibilities of Improving School Textbooks “Music”

Abstract. Music as a subject was introduced in the early 60s. For the first time, the presented article raises the urgent problems of teaching music in secondary schools of our republic. Searches in this direction begin with determining the time of music training in secondary schools and the first authors of textbooks. Further, a scientific excursion into the field of content and methodological problems covered in the textbooks on music by B. Gizatov, P. Momynov and O. Baydildaev takes place. A significant place is paid to the analysis and comparative study of these textbooks with samples of a later generation. In the field of view of the authors were textbooks on music for grades 1-4 of a comprehensive school, which were created at the dawn of independence. Various topics on music have been subjected to analytical study, games and their cognitive capabilities. At the same time, the methodological principles reflected in alternative programs "Yelim" and "Mырager" were considered.

Textbooks of a new model intended for grades 1 and 2 of secondary schools of our republic did not remain out of attention. The positive aspects of textbooks are noted, which differ noticeably from previous publications in an abundance of interesting cognitive materials. All this shows that the time has come to revise the educational and educational content of music lessons in a comprehensive school.

Keywords: music, textbook, program, content of knowledge, instrument, games.

Т.А. Коныратбай¹, Г.Ш. Омирбаева², Т.К. Мустафаева³

¹*доктор филологических наук, профессор искусствоведения и филологии
Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави
(Казахстан, г. Туркестан), e-mail: tynysbek.kongyratbay@ayu.edu.kz*

²*кандидат педагогических наук, старший преподаватель
Алматинского гуманитарно-экономического университета
(Казахстан, г. Алматы), e-mail: gulnur_omir75@mail.ru*

³*старший преподаватель Международного казахско-турецкого университета
имени Ходжи Ахмеда Ясави
(Казахстан, г. Туркестан), e-mail: tmustapaeva89@mail.ru*

Возможности совершенствования школьных учебников по «Музыке»

Аннотация. Музыка как предмет был введен в начале 60-х годов. В статье рассматриваются содержание и уровень образования учебников «Музыка», используемых в общеобразовательных школах республики. Поиски в этом направлении начинаются с определения времени ввода предмета музыки в общеобразовательные школы и первых авторов учебников, далее совершается научный экскурс в область содержания и методических проблем, охваченных в учебниках по музыке Б. Гизатова, П. Момынова и О. Байдильдаева. Значительное место уделено анализу и сравнительному изучению этих учебников с образцами более позднего поколения. В поле зрения авторов оказались также учебники по музыке для 1–4-х классов, которые были созданы ещё на заре независимости. Аналитическому изучению подвергнуты различные тематики по музыке, игры и их

познавательные возможности. Вместе с тем отмечены методические принципы, отраженные в альтернативных программах «Елім-ай» и «Мұрагер».

Не остались вне внимания учебники нового образца, предназначенные для 1 и 2 классов общеобразовательных школ нашей республики. Показано, что авторы нового учебника смогли подойти к проблеме на профессиональном уровне и раскрыть много музыкально-познавательного материала в рамках основных тем. Все это говорит о необходимости пересмотра и дифференциации содержания учебников «Музыка» в общеобразовательной средней школе.

Ключевые слова: музыка, учебник, программа, содержание знания, инструмент, игры.

Кіріспе

Кеңес заманында жалпы білім беретін орта мектептерге арналған тұрақты «Музыка» оқулықтары болған емес. Бұл пәннің аясында орыс мектептері Ресей баспаларынан шыққан оқулықтарды пайдаланса, қазақ мектептері Ө. Байділдаев [1], Б. Ғизатов [2], П. Момынов [3] сияқты авторлардың оқулықтарын қолданып келді. Олар өзге оқулықтар секілді жыл сайын қайта басылмай, бір жарияланыммен шектеліп отырды. Жалпы кеңес дәуірінде «Музыка» орта мектептегі тұрақты пәндердің санатында болған емес.

Егемендік алғаннан бергі жерде мектеп оқушыларына арнап «Музыка» оқулықтарын құрастыру ісі қолға алынып, жаңа мақсаттар белгіленді. Оларды жүзеге асырудың міндеттері сараланып, олар тұрақты сипатқа ие бола бастады. Кеңес дәуіріндегі тәжірибесі бойынша теориялық материалы бар оқулықтар жазылып, көркем репертуарды қамтитын хрестоматиялар құрастырылды. XX ғасырдың 90-жылдары бастауыш сынып оқушыларына арналған оқулықтар құрастырыла бастады. Бұл реттен Ш. Құлманова, Б. Сүлейменова, М. Оразалиева [4] сияқты әдіскерлердің 1–4-сыныптарға арналған оқулықтарын атауға болады. Аталған оқулықтар қайта жарияланып жатты [5]. Одан бергі жерде 5 және 6-сыныптарға арналған екі оқулық жарияланды. Оларды құрастыру А. Жайымов, Ж. Еңсепов, т.б. домбырашылардың үлесіне тиді [6].

Осы жылдары жаңа бағдарлама жасау, оқулық шығару ісі жандана түсті. М. Балтабаев бастаған шығармашылық топ «Елім-ай», Ө. Райымбергенов бастаған топ «Мұрагер» бағдарламаларын жасап, оқулықтар жарық көрді. «Елім-ай» бағдарламасы бойынша 1-сынып оқулығы шығып, одан әрі тоқтап қалды [7]. «Мұрагер» бағдарламасы одан әрі дамып, орта мектепке арналған оқулықтар ұсынды [8].

Бағдарлама нота емес, құймақұлақтық жүйені негізге алды. Соны орнықтыру мақсатында Алматы қаласындағы жекеленген мектептерде эксперименттер жүргізілді. Сандық тәсілді пайдаланып, мектеп оқушыларына аз уақытта домбырамен күй үйрету мүмкіндіктерінің әдістемелік мәселелері қарастырылды. Жалпы білім беретін орта мектепке арналған «Музыка» оқулықтарын жазу ісі әлі күнге жалғасын тауып келеді.

Орта мектепке арналған оқулықтарды шығару ісімен «Атамұра», одан соң «Алматыкітап» баспасы зор үлес қосты. Осы негізде «Музыка» оқулықтарының екі түрлі үлгісі жарық көріп, орта мектептер таңдаған оқулық бойынша дәріс өткізді. Мұның өзі альтернативтік оқулықтар шығару ісіне алып келді.

Мектептегі «Музыка» пәні бірнеше оқу бағдарламалары аясында жарық көрсе де, олардың оқушыларға берер білімі ойдағыдай болмады. Олар мектептегі музыка сабағының пән ретінде орнығуына елеулі ықпал ете алмады. Пәннің мазмұнында игеруге тиіс, оқушылардың білімін тереңдететін танымдық материалдар өз дәрежесінде қамтылмай келді.

Бірыңғай ән салу мен күй тыңдау – пән емес. Қазірде тәжірибеге ғана негізделген мұндай оқулықтар музыкалық білім беруге қойылып отырған талаптарға толық жауап бере алмай келеді.

Зерттеу әдістері

Мақалада жалпы білім беретін мектептерге арналған «Музыка» оқулықтарының мазмұны қарастырылып, олардың қандай танымдық материалдарды қамтитынына ерекше назар аударылды. Осыған орай музыкалық білім берудің нәтижелік сипаты басты назарда ұсталды. Әр сыныпта алған танымдық-тәжірибелік білімнің оқушылар бойындағы «қалдығын» анықтау да әдістемелік мәселе ретінде қарастырылды.

Осы мәселелерді жүзеге асырудың негізгі зерттеу әдістері қатарында эмпиристік ізденістер – бақылау, игеру, талдау, салыстыру және жинақтауды айтуға болады. Осы тармақтарға сай зерттеу бірнеше кезеңдерді құрады. Алғашқысы – «Музыка» оқулықтарының мазмұнымен танысу, екіншісі – оқулықтардың мазмұнын талдау, үшіншісі – оқулықтарда қамтылған білімдік материалдардың мөлшерін саралау. Мұның аяғы жоғары оқу орындары студенттерінің педагогикалық практикасы кезіндегі әдістемелік іс-шаралармен байланыстырылды. Осының бәрі мектептегі музыка сабағы аясында оқушылардың алған білімдерін жинақтау және бағалау әдістерімен тұйықталып отырды.

Талдау мен нәтижелер

Соңғы жылдары музыка оқулықтары конкурстық негізде жазыла бастады. Оқу министрлігі жариялаған тендер негізінде жаңа үлгідегі оқулықтар жарық көріп келеді. Бұл іске «Атамұра», «Алматыкітап» және басқа баспалар да араласа бастады. Соңғы кездері министрлік тарапынан конкурстық негізде оқулық жазу ісі жолға қойылып, оған НЗМ-нің мамандары да қатысып отыр. Олар 1–2-сыныптарға жаңа бағдарлама жасап, оқулықтар да шығарды. Бұл іске жаңа авторлар тартылып, әрбір тақырыпқа сай жаңа әндер жазылып, оқулықтардың мазмұны жаңара түсті. Әрине, олардың барлығы да кейін енгізілген жаңа (Кембридж) жүйеге құрылып, негізгі сегіз тармақпен тұйықталып отырды. Әрбір сыныпта олардың рет саны ауысса да, жалпы нобайы сақталды. Осы тұста НЗМ мамандары А. Қайдарова, И. Есбатырова, А. Даниярова, А. Оспанова [9] шығарған 1-сынып оқулығының мазмұнына тоқталып өтелік. Оқулық сегіз тарауға жіктеліп, өз ішінде тағы да жеке сабақтарға бөлінген. Олар мынадай тақырыптарды қамтыған: 1) Бәрі мен туралы; 2) Менің мектебім; 3) Менің отбасым және достарым; 4) Айналамыздағы әлем; 5) Саяхат; 6) Дәстүр және фольклор; 7) Жеміс-жидек; 8) Тәні саудың, жаны сау.

Бұрын жарық көрген дәстүрлі оқулықтарда тақырыптарға сай музыкалық материалдар өз дәрежесінде қамтыла бермейтін. Мұнда барлық сегіз тарау музыка тақырыбына құрылып, ойын үстінде ән салу, музыка сауатын ашу үдерісіне бейімделген.

I. «Бәрі мен туралы» деген алғашқы тарау «Мен музыка әлеміндемін», «Мен ән салуды ұнатамын», «Бәрі қимыл үстінде», «Музыкадағы ырғақ» деген төрт тақырыпқа жіктеліп, нақты музыкалық материалдармен жұмыс істеуге құрылған.

II. «Менің мектебім» атты екінші тарауында оқушылар музыка әлеміне саяхатты жалғастырып, скрипка кілтімен танысады, нота жазуынан мағлұмат алады. «Мектептегі дыбыстар» деген тақырып аясында музыкалық және шулы дыбыстарды ажыратуды игеріп, композиторлар шығармашылығы мен музыкалық аспаптардың ерекшеліктерімен танысады. «Музыка әліпбиі» деген тақырып нота, нота сызығы, скрипка кілті, до, ми, соль дыбыстарын игеруге бейімделген. Бұлардың бәрі түрлі ойындар арқылы берілген. «Мектептегі әуен» тақырыбында *кілттік белгілер, мажор мен минор, лад* туралы ұғымдар беріледі. «Мектеп оркестрі» тақырыбы дирижер мен оркестр туралы түсінік береді.

III. «Менің отбасым және достарым» деген тарауда оқушылар *ре-фа-ля* дыбыстарымен танысады. Алғаш *до-ми-соль* дыбыстарымен танысқан оқушылардың білімі тереңдей түскен. Бірақ авторлар дыбыс қатарын толық қамтымай, теориялық мәліметтерді біртіндеп қосып отырған. Одан әрі ән салуға көшіп, «Ананың әлдіі» - бесік жыры, «Достық – ғажап!» деген

тақырыптар шеңберінде *ән, куплет, қайырмамен* танысады. Музыкадағы регистр туралы түсінік алады.

IV. «Айналамыздағы әлем» тарауы «Еліміздің бас әні», «Туған жер әуендері», «Сиқырлы музыка», «Қош келдің, Жаңа жыл!» деген тақырыптарға жіктелген. Онда оқушыларды мемлекеттік Әнұранмен таныстырып, «Ортеке» күйі, «Шелкунчик» балетінен үзінді тыңдатады, Жаңа жылға арналған әндер игеріледі.

V. «Саяхат» деген тарауда авторлар музыкалық жанрлар әлеміне саяхаттап, жанр, марш, би ұғымдарының мәніне үңілген. Бұл әдіс Д.Б. Кабалевский бағдарламасында болатын. Музыкалық мамандықтар әлеміне үңіліп, композитор, дирижер таяқшасы, әлді, әлсіз үлес, екі үлесті өлшем деген тақырыптар туралы мағлұмат алған. «Далаға саяхат» тақырыпшасы аясында *күй, күйші, жайлау* атауларына тоқталған.

VI. «Дәстүр және фольклор» тарауында *аккомпанемент, халық әні, дәстүр, фольклор* деген терминдердің сырына үңіледі. Қорқыт деген кім? Аңыз, қобыз, ысқыш, халық аспаптары, халық оркестрі, халық биі, Наурыз туралы ән деген сияқты тақырыптар игеріледі.

VII. «Жеміс-жидек» тарауының аты музыка пәнінен бөлектеніп тұрса да, авторлар оны оқулық мазмұнымен шебер ұштастырған. Мысалы, сиқырлы балет әлемінде *шәй мен кофе* билейді. Жеміс-жидек, жалпы тағам туралы әндер тыңдалады. Одан әрі дыбыс бояуы, *композитор шығарған ән, музыка, орындаушы, тыңдаушы* деген ұғымдар талқыға түседі. Симфониялық *оркестр, ішекті, ұрмалы аспаптармен* таныстырылады. «Сиқырлы флейта» тақырыбы аясында *кларнет, гобой, фагот, флейта* аспаптары таныстырылады.

VIII. «Тәні саудың, жаны сау» деп аталған соңғы тарауында музыканың денсаулыққа пайдасы, дем алу гимнастикасы, флешмоб туралы мәліметтер қамтылған. Гимнастикаға байланысты әндер берілген. Әскери марш, жорық әндері қамтылып, музыкалық фестиваль ұғымы баяндалған. Оқулықтың соңында глоссарий беріліп, оқушылар игеріп шыққан терминдер толыққа жуық топтастырылған.

«Музыка» оқулығының 2-сыныпқа арналған басылымы да осы сияқты негізгі сегіз тақырыптың төңірегіне топтастырылған [10]. Ондағы әрбір тарау, тақырыптар оқушыларға музыкалық білім негіздерін жеткізуге бағышталған. Біздің бұрынғы оқулықтарымыздың мазмұны ән салу, күй тыңдау, аздап музыка сауаты туралы деректермен шектелген болса, НЗМ шығарған оқулықтарда музыкалық-танымдық материалдар да молынан қамтылған. Олар теориялық материал ретінде емес, негізгі сегіз тақырыптарға бейімделіп берілген. Осылайша біздің әдіскерлер қашып келген музыкалық-теориялық материалдарды қолданудың тиімді тәсілдері қолданылған.

Бұл НЗМ дайындаған 1–2-сынып оқушыларына арналған оқулықтардың болмысы ғана. Ал өзге сыныптарға арналған «Музыка» оқулықтарының мазмұны бұлардан өзгешелеу. Оларды оқыған оқушылар қандай танымдық білім материалдарын қалай игеру керек деген әдістемелік мәселе туады. Соны 3-сынып оқулығы шеңберінде тарқатып көрелік [11].

Ең алдымен, 3-сыныпқа арналған «Музыка» оқулығы мектеп оқушыларына қандай білім береді? – деген танымдық мәселе туындайды. Осы мақсатқа орай оқулықтың қандай тақырыптарды қамтығаны, құрылымдық жүйесі, музыкалық репертуары қарастырылады. 3-сыныпты бітірген оқушы музыка пәні бойынша қандай теориялық білім алып шығуы керек? – деген сұрақтар туындайды.

Бұл мәселелерді күн тәртібіне шығаруымыздың басты себебі мынада. Осы кезге дейін жалпы білім беретін орта мектептерді бітіріп, жоғары оқу орнындарының музыкалық білім мамандықтарына оқуға түсетін жастар музыкалық дайындығы жоқ талапкерлер ретінде бағаланып келеді. Жоғары оқу орындарының жанындағы қабылдау комиссиялары мектеп бітірген талапкерлерді музыкалық білімі жоқ деп санайды.

Жалпы білім беретін мектеп оқушылары алты жыл бойы «Музыка» пәнін оқиды. Осы мерзімде олар қандай танымдық материалдарды игеріп шығуы тиіс? Жоғары оқу орындары

бұл пәннің көлемінде ешқандай талап қоймайды. Мәселе оқытудың әдістері мен жолдары туралы емес, пәнді оқығанда игеруге тиіс танымдық материалда. Салыстырмалы негізде айтар болсақ, мектептегі «Биология», «География» пәндері шамамен осындай мерзім оқытылады. Бірақ ол пәндердің мазмұнына байланысты сұрақтар талапкерлердің жоғары оқу орындарына түсу кезіндегі тест сұрақтарына енгізіледі. Ал музыкалық білім тұсында мұндай талап неге жоқ? Сонда алты жыл бойы «Музыка» пәні не үшін оқытылған? Оның мектеп бағдарламасы көлеміндегі танымдық материалдары жоғары оқу орындарының музыкалық білім мамандығына түсетін талапкерлерге неге қолданылмайды?

Пән – білімнің жеке бір саласына тән танымдық материалдарды қамтып, олардың практикалық қолданысын қамтуға тиіс. Әр пәннің оқушы үйренуге тиіс теориялық әрі практикалық материалының болуы шарт. Сол негізде олар музыкалық білім материалдарын игеріп, өздерінің эстетикалық талғамы мен ой-өрісін жетілдіріп отырады. Осы белгілері жоқ болса, оны пәнге жатқызуға болмайды. Өкінішке орай бүгінгі оқулықтардан мұндай жүйені табу қиын. Егер алты жыл бойы мектептегі музыка пәнін оқыған оқушылар ешнәрсені игермейтін болса, «Музыка» оқулықтарының қажеті не? Оның арғы жағында көлеңке пәннің өзіне де түседі.

Мектептегі музыка сабағында оқушылар ән салып, күй тыңдайды. Бірақ музыка сабағының мазмұны ән салумен ғана шектелмеуге тиіс. Кез келген пәннің оқушылар игеруге тиіс танымдық материалы болуы шарт. Игерілуге тиіс танымдық-теориялық материалы жоқ пән – пән емес. Әдіскер мамандар пәнге талапты осылай қояды.

Біз қарастырғалы отырған 3-сыныпқа арналған «Музыка» оқулығы «Атамұра» баспасынан 2018 жылы басылып шыққан. Оқулық кейінгі жүйе бойынша жазылып, «Жанды табиғат», «Жақсыдан үйрен, жаманнан жирен», «Уақыт», «Сәулет өнері», «Өнер», «Атақты тұлғалар», «Су – тіршілік көзі», «Демалыс мәдениеті» және «Мерекелер» атты сегіз тараудан тұрады. Бұл тараулардың әрқайсысы 4–5 сабақтан құралып, жалпы көлемі 34 сабақты құрайды. Әр тарау соңында оқушылардың үйренгенін пысықтайтын «Білімді тексер» деген сұрақтар мен тапсырмалар бар.

Бұл барлық оқулықтарға тән жүйе. Оларда табиғат, өнер, туған жер сынды әр түрлі танымдық тақырыптар қамтылған. Сол тақырыптарға байланысты музыкалық шығармалар оқулыққа қосылған. Арасында музыкалық-теориялық мәліметтерді де беріп отырған.

Бірінші тараудың алғашқы сабағы «Табиғат және музыка» деп аталады. Авторлар бұл сабақта оқушыларға арнап жеті тапсырма дайындаған.

1. «Тыңдау және талдау» деп аталады. Мұнда табиғат пен оны қоршаған ортаның бейнесі, қоршаған ортадағы дыбыстар туралы қысқаша мәліметтер берілген. Кітаптың «тыңдау» деген тұсында ештеңе берілмей, оның есесіне шартты белгісінде «оқу» деген кітаптың суреті берілген. Тапсырманың атауы тыңдау және талдау болса да, оқулықта өзге материалдар қамтылған.

2. «Зерттеу және талдау» деген тарауда «табиғат әуені» деген ойын берілген. Оқулық авторлары табиғатты «жанды» және «жансыз» деп бөліп, оларды кілт сөздер арқылы көрсеткен. Одан әрі оқушылар сөзжұмбақты шешуі тиіс. Әрине, сөзжұмбақтың оқушылардың логикалық ойлау жүйесін дамытуға тигізетін ықпалы жоқ емес. Бірақ оның музыкалық білімге төтелей қатысы шамалы. Сонда оқушылар нені зерттеп, нені талдамақ? Бұл жағы бұлдыр.

3. «Зерттеу және ақпарат іздеу» деген тарауда тағы да ойын берілген. Оның атауы «Табиғат пен музыка» деп аталған. Оның шарты бойынша сынып оқушылары «жанды табиғат өкілдері», «жансыз табиғат өкілдері» және «музыканттар» болып үш топқа бөлініп, берілген сұрақтарға жауап іздейді, түрлі мысалдар келтіреді. Одан кейін суреттерге қарап табиғат құбылыстары мен музыкалық аспаптардың байланысын ажыратады. Ойынның

жалпы мақсаты – табиғат пен музыканың бір-бірімен байланысын түсіндіру. Сонда тақырыптағы зерттеу элементі қайда?

4. «Тыңдау және талдау» деген тарауда «Тұран» фольклорлық ансамблінің орындауында үзінді тыңдауға берілген. Одан соң оқушылар сұрақтарға жауап береді. Мысалы, оқушыға «шығарма орындалғанда көз алдына нені елестеттің?» деген сауал қойылады. Бастауыш сынып оқушыларына бұл сұрақтың ауыр тиері анық. Ал ансамбль құрамындағы аспаптармен жеке танысып, көзбен көріп, құлағымен естімей тұрып олар туралы ой сабақтау тіпті қиын. Сонда бұл тақырып аясында оқушылар нені талдамақ? Мұндай абстракциялық сұрақтар оқушыларға музыкалық білім бере ала ма?

Одан әрі оқушыларға «естіген аспаптарды суреттерден тауып ал» - деген сұрақ қойылған. Авторлардың ойын арқылы оқыту тәсілін қолданғаны көрініп тұр. Бірақ бұрын көрмеген аспаптарын оқушылар есіту арқылы ажырата алады ма? Мәселе осында.

Оқулық мазмұнынан кейбір ескірген мәліметтерді де кездестіруге болады. Мысалы, «Қорқыт алғаш қобыз аспабын жасады» деген үстірт ұғымды аксиома ретінде беріп [12], жас жеткіншектердің санасына теріс ақпарат енгізген. Музыкалық органологияға байланысты соңғы зерттеулер мен ізденістердің нәтижелері көрініс таппаған [13]. Тапсырмадан кейін музыкалық терминдерге анықтама берілген. «Регистр» мен «тембр» сөздеріне түсінік беріп, оларды жасыл түспен даралап қойған. Музыкалық сөздік материалдары үшінші сынып үшін өте ауыр. Авторлар музыкалық-теориялық білімді сөздіктер арқылы беруді көздеген. Бұл қаншалықты дұрыс? Әрбір терминнің мән-мағынасын жете түсінбей жатып, оларды механикалық жолмен жаттап алған білім бола ма?

Оқулықтағы «Әнді үйрену» шартты белгісі тұсында микрофон бейнеленген. А. Асылбектің сөзіне жазылған Ә. Бүшікованың әні – «Кемпірқосақ». Сабақтың тақырыбына сай табиғат құбылысы туралы балалар әні:

Жаңбыр жауып, басылды,
Күннің көзі ашылды.
Өзен, көлдің үстіне
Кемпірқосақ асылды, - деп басталады.

Оқулықта берілген алтыншы тапсырма – *суырыпсалма*. Мағынасы біздерге түсінікті болғанымен, бір ғана «суырыпсалма» деген сөз тақырыптың мазмұнын ашып тұрған жоқ. Бұл тапсырмада топтық жұмыс ретінде «Көңілді кемпірқосақ» ойыны берілген. Ойынның шарты бойынша оқушылар кітапта берілген 1-шумақ тақпаққа *до, ми, соль* ноталарын пайдаланып, қарапайым бір жол әуен құрастыруы керек, әрі мазмұнына қарай көркемдеуіш құралдарды (екпін, ырғақ, дыбыс биіктігі, форте, пиано сияқты динамикалық белгілерді) пайдалануы тиіс. Содан соң оны орындап, шулы аспаптармен сүйемелдеуі қажет.

Бұл тапсырма да оқушылардың жас ерекшеліктерінен асып жатқандай көрінді. Біріншіден, «ән құрастыру» мен «суырыпсалма» ұғымдары бір емес. Біріншісі – әуен шығару, екіншісі – импровизация, яғни бір әуенге жасалатын көркем өңдеу. Мұның ізі тапсырмадан байқалмайды. Екіншіден, 3-сынып оқушылары мұндай шығармашылық жұмыспен шұғылдануға қабілетті ме? Ол жағына эксперимент жасалмаған. Берілген тапсырма да анық емес. Оқушылардың дыбыс биіктігі, ырғақ, екпін деген тақырыптарды игермей тұрып берілген тапсырмаларды орындауы мүмкін бе?

Оқулықта жетінші тапсырма ретінде *бағалау* берілген. Яғни, 6-тапсырмадағы ойын шарты бойынша оқушылардың әнді орындауын бағалау және сабақты қорытындылау. Қазіргі мектептерде музыка пәні бойынша баға қойылмайды. Сондықтан бағалаудан бұрын білім деңгейін, танымдық-теориялық және практикалық білім дәрежесін анықтаған мақсатқа жақын болмақ.

Міне, 3-сыныпқа арналған «Музыка» оқулығында қамтылған танымдық материалдардың дені осындай болып отырады. Авторлар оқушылардың жас ерекшеліктерін

ескеріп, сабақ барысында ойын тәсілдерін қолдануды мақсат еткен. Түрлі кроссвордтардың берілуі соны байқатады. Бірақ музыкалық ойындардың пропорциясы нақты музыкалық білім материалдарынан асып түсіп жатқандай әсер қалдырады. Егер оқушылар жыл бойы үйреген әндері немесе тыңдаған күйлерін талдап, олардың көркемдік болмысын сипаттай алмаса, ән салып, күй тыңдаудың оқушыларға берері не?

Осыған жуық жағдайды 4-сыныпқа арналған «Музыка» оқулығынан да көреміз. Бұл да баяғы сегіз тақырыптың төңірегіне топтастырылған басылым [14]. 2019 жылы жарық көрсе де, республикамыздағы саяси оқиғалардың күрт өзгеруіне байланысты бірқатар мәліметтері ескіріп кеткен оқулық. Ол «Менің елім» деген айдармен ашылып, Гимнмен басталған. Одан әрі тағы да бірнеше ән-өлеңдер берілген. С. Еркiмбековтің «Дарқан дала» әні тұсында «орындау және талдау» деген тапсырма беріліпті. Алғашқы орындау тапсырмасына қатысты мәліметтер болса да, талдауға байланысты ешнәрсе айтылмаған. Орындау ережесінің талдау бола алмасы белгілі. Оқулықтың осындай тұстары аз емес, көбіне талдау үлгілері берілмеген. Мысалы, музыкадағы «канон» термині тұсында анықтама берілсе де, оның басты белгісі – жанрлық сипаты, қай дәуірге тән екендігі назардан тыс қалған. Әр нәрсені өз кезеңіне қойып бағалаған дұрыс болар еді.

Жаңартылған типтік бағдарлама бойынша жазылған 5-сынып оқулығымен де танысып шықтық [15]. Оның мазмұны өзгерген, тоқсан атаулары да басқаша құрылған:

1. Қазақ халқының музыкалық мұрасы.
2. Қазақ халқының дәстүрлі тұрмыс-салт әндері мен заманауи музыкасы.
3. Әлем халықтарының музыкалық дәстүрі.
4. Музыка тілі – достық тілі.

Оқулықтың мазмұны мен құрылымын құптауға болады. Бас жағында авторлар ұжымы бұрынғы сегіз тармақ жүйеден арылып, ұлттық музыкаға бет бұрыпты. Танымдық маңызы болған соң «Қазақ халық әнінің әуенділігі» деген тақырып бірнеше сабаққа созылған. Тақырып халық әндері туралы болғанымен мұнда халық және авторлық әндер аралас қамтылады. Оны «халық әндері», «авторлық әндер» деп берген дұрыс болар еді. «Дарқан дала» әні 4-сынып оқулығында берілген еді, мұнда тағы да қайталаныпты. Оқушыларға берілген тапсырмалар да бір-біріне ұқсас. Дегенмен бұл оқулықтың ұтымды тұстары да бар.

Соңғы жылдары мектеп оқулығының авторы болуға талаптанып жүргендердің саны артып келеді. Кейде авторлар ұжымына техникалық міндет, яғни компьютермен нота теру жұмысын атқарған мамандар да еніп жатады. Ғылымда зерттеліп, шешімін таппаған, болжам түрінде айтылып жүрген деректер енгізіліп, танымдық деңгейдегі шатасулар да көрініс береді. Оқулықтарда қамтылған бірқатар әндердің көркемдік деңгейі төмен. Мұның өзі оқушылардың пәнге деген қызығушылығын төмендетуге ықпал етері анық.

Алғашқы кездегі 5–6-сыныптарға арналған оқулықтарға бір топ домбырашылар автор болғаны бар. Олар домбыра аспабын жақсы меңгерсе де, музыканы оқыту әдістемесін, мектеп оқушыларының жас ерекшеліктерін, қабылдау мүмкіндіктерін жете игермеген мамандар. Сол себепті бұл оқулықтар Батыс және қазақ композиторлардың өмірбаянымен, шығармаларымен танысу курсына ұқсап кеткен. Жалпы жоғарыда аталған 1–6-сыныптарға арналған оқулықтардың қай-қайсысында да оқушыларға қандай мазмұндағы және көлемдегі музыкалық білім берілу керек деген мәселелерге анықтық енгізілген емес. Әдіскерлер оқушыларға теориялық материалды игерудің қиын екендігін айтып, музыка сабағының мазмұнын ән салып, күй тыңдаумен шектеп жатқанда, 5–6-сыныптарға арналған оқулықтар ешбір ғылыми-әдістемелік жүйесіз құрастырыла салды. Бастауыш сынып оқулықтарында ұлттық музыка үлгілері көбірек қамтылған соң, олар шетел музыка үлгілерін тыңдауға ерекше мән берді.

Аталған оқулықтарға тән ортақ кемшіліктердің бірі – үйренген немесе тыңдаған музыкалық шығармаларға жасалған талдаудың болмауы. Мысалы, қазақтың мыңға жуық күй

мұрасы болса, соларды әдістемелік тұрғыдан іріктеп, қай шығарманы қандай сыныптарда тыңдатуға болады? Олардың көркемдік болмысы мен құдіреті неде? – деген мәселелерге дүре тиген емес. Мұндай әдістемелік мәселелерді қамтымайтын оқулықтар оқушыларға қандай білім бермек? Ән салу мен күй тыңдау музыкалық білімнің өзі емес, жеке бөлшектері ғана. Сонда музыка пәнінің мазмұнын құрап тұрған танымдық материалы қайда?

Мысалы, орта мектептегі әр сыныпқа арналған «Әдебиет» оқулықтарында Абайдың өлеңдері оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай беріледі. Әдіскерлер ақынның шығармаларын оқушылардың қабылдау мүмкіндіктеріне байланысты түрлі сыныптарға жіктеп тастаған. Ал музыка сабағында халық композиторлары – Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет, т.б. күйлері тұсында мұндай әдістемелік жұмыстардың бірі де атқарылған емес. Осы себепті «Музыка» оқулығын жазған авторлардың міндеті құрастырушылық деңгейден көп аса қоймады.

Осы кемшіліктерді ескере келгенде, Ш. Құлманова, Б. Сүлейменова, Т. Тоқжановтардың 5-сыныпқа арналған оқулықтарының едәуір жетілдірілгенін көреміз. Мектептегі «Музыка» сабағының мақсаты – ән салу немесе күй тыңдау ғана емес. Ұзақ жылдар бойы әбден қалыптасып қалған осы жүйеге өзгеріс ендіріп, тыңдау, талқылау, талдау деген тармақтар қосыпты. Мұның өзі оқушыларға ой салып, өз бетінше ойланып, толғануына жол ашады.

Айталық, әдебиет сабағында оқушылар тек қана өлең жаттау немесе тыңдаумен айналыспайды ғой. Тереңге бармағанның өзінде сол өлеңнің авторы кім, өлшемі қандай, ассонанс, аллитерация сияқты көркемдік құралдары қайсы? - деген мәселелерге тоқталады. Осы бағыт орта мектептің бұрынғы «Музыка» оқулықтарында көмескі болатын. Бір ғана ән салу, күй тыңдау, кроссворд шешу – білімнің өзі емес, соған апаратын жол, материалды игерудің әдіс-тәсілдері ғана. Жаңа мазмұндағы оқулықтар бұл кемшіліктерді жоятын да болар. Әзірге алты жыл бойы оқыған оқушылардың музыкалық білімнің деңгейі қайсы? – деген мәселе күн тәртібінен түсе қойған жоқ. Осы сауалдың жауабын іздеп бастауыш сынып оқулықтарына да көз жүгіртіп шықтық. Басым көпшілігіндегі жағдай осындай, білімді берудің әдіс-тәсілдері бар да, алатын білімнің мөлшері бұлдыр. Мектепті аяқтаған талапкерлердің жоғары оқу орындарына «музыкалық біліміміз жоқ» деп келетін себебі де осында болуға тиіс. Демек «Музыка» пән ретінде өзінің қажеттілігін әлі де дәлелдей қойған жоқ.

Қорытынды

Көптен көкейде қордаланып жүрген мәселені ортаға салудағы мақсатымыз - мектеп оқулықтарының кемшіліктерін айту ғана емес. Орта мектептерге арналған «Музыка» оқулықтарының мазмұны туралы ғылыми мақалалар жазылып, мерзімді баспасөз беттерінде пікір алмасулар жүргізілмепті. Бұл төңіректегі шешімін таппаған күрделі мәселелер көп болса да, олар күн тәртібіне қойылмапты. Бүгінгі жаңарған Қазақстан жағдайында оған мән бермейтін болсақ, мектептегі музыка пәнінен айрылып қалуымыз да қиын емес.

Мектептегі музыка – жарты ғасырлық тарихы бар пән. Оның қажеттілігі айқын. Бірақ осы пәннің аясында игерілуге тиіс танымдық материалдардың көлемі мен мөлшері анықтауды қажет етеді. Бұрынғы оқулықтарда хореография элементтері де болушы еді. Оқушылардың өте қарапайым болса да би элементтерінен хабары болғаны дұрыс. Себебі болашақ музыка мұғалімінің бір нысаны – балабақша. Ал ондағы ертеңгіліктердің барлығы да бимен тығыз байланысты. Бүгінде би элементтері оқулықтардан түсіп қалған.

Орта мектеп оқушыларын түрлі кроссворд, ойындарды қолдану арқылы музыка пәніне қызықтыруға болар, бірақ оларға берілетін, оқушылар игеруге тиіс танымдық материалдарды да игеріп шығулары шарт. Айталық, әр сыныпта оқушылар қандай музыкалық шығармаларды тыңдап, олар туралы қандай тиянақты мәлімет алуы керек? Бұл әлі күнге шешімін таппаған мәселе. Жарты ғасырдан астам уақыт өтсе де, біздегі оқулық авторлары

мен әдіскерлеріміз халық немесе авторлық әндерді талдап, оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай сұрыптау бағытындағы әдістемелік жұмыстар атқарған емес. Қай тақырыпты нешінші сыныпта игеру керек? – деген мәселе қозғаусыз жатыр. Себебі оқулықтарға енгізіліп жүрген шығармалар әдістемелік өңдеуден өтпеген. Бір әннің түрлі сыныптарға арналған оқулықтарда жүруі соны байқатады.

Қазақ музыкасының бір саласын күй жанры құрайды. Мектеп оқулықтарында күй тыңдау кезеңі бар. Бірақ біздің әдіскерлеріміз осы кезге дейін күйлердің көркемдік келбетін талдап, оқушыларға тигізер ықпалын анықтаған емес. Құрманғазы, Дәулеткерей, Қазанғап, Тәттімбет сияқты төкпе және шертпе күй өкілдерінің шығармалары әдістемелік тұрғыдан талданып, қай шығарма қандай сынып оқушыларының танымына сай келеді деген мәселе де қозғалған емес. Тыңдалатын күйлер күрделігіне байланысты жеке-жеке сыныптарға жіктеліп, оқушыларға неге ұсынылмайды? Біздің көріп жүргеніміз мүлде басқа жағдай. Әр сыныпқа арналған оқулық авторлары қолдарына түскен ән немесе күйлерді енгізе береді.

Міне, республикамыздағы жалпы білім беретін мектептерде алты жыл бойы оқытылатын «Музыка» пәнінің бүгінгі жағдайы осындай. Оқушылар оқулықта қамтылған тақырыптар мен терминдерді де өз дәрежесінде игере алмай келеді. Пәннің өзегін ән салу мен күй тыңдау құрағандықтан, оқушылар тиянақты музыкалық білім ала алмайды. Бұл аз десек, мектеп оқулықтары оқушылардың музыкалық сауатын ашуды басты мақсат санамайды. Соның салдарынан жоғары оқу орындарының музыкалық білім мамандығын таңдаған талапкерлер өздерін «музыкалық дайындығы жоқ» талапкерлер санатына қосып, мамандық бойынша мектеп бағдарламасы көлемінде емтихан тапсырмайды. Сонда мектептегі 1–6-сыныптарда оқытылатын «Музыка» пәні бойынша оқушылардың алатын білімі мен білігі қайсы?

Осы мәселеге ой бөлетін кез келді. Жаңарған Қазақстан жағдайында оны түзетудің мүмкіндіктері мен жолдары жоқ емес. Соның ең төте жолы оқулық жазу ісіне кәсіби музыка мамандарын тартып, жаңа типтегі оқулықтарды жарыққа шығару.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Байділдаев Ө. Музыка сабағы. 5-класс. – Алматы: Рауан, 1997. – 158 б.; Музыка. 7-класс. – Алматы: Өнер, 1987. – 144 б.
2. Физатов Б. Музыка. 2-класс. – Алматы: Өнер, 1984. – 88 б.
3. Момынов П. Ән-музыка оқулығы. 3-класс. – Алматы: Мектеп, 1967. – 194 б.
4. Құлманова Ш., Оразалиева М. Музыка. 1-сынып. 2-бас. – Алматы: Атамұра, 2002; 2-сынып. 2-бас. – Алматы: Атамұра, 2002; 3-сынып. 2-бас. – Алматы: Атамұра, 2002; 4-сынып. 2-бас. – Алматы: Атамұра, 2002.
5. Құлманова Ш., Оразалиева М., Сүлейменова Б. Музыка: Жалпы білім беретін мектептің 4-сынып оқулығы. – Алматы: Атамұра, 2004; Құлманова Ш., Сүлейменова Б., Оразалиева М. Музыка. 4 класс. – Алматы: Атамұра, 1994. – 146 б.
6. Жайымов А., Ысқақов Б., Еңсепов Ж., Сәрсембинов Ж. Музыка. 5-сынып. 2-бас. – Алматы: Атамұра, 2005. – 114 б.; Музыка. 6-сынып. 2-бас. – Алматы: Атамұра, 2005. – 114 б.
7. Балтабаев М. «Елім-ай» бағдарламасы. – Алматы: Мектеп, 1993. – 36 б.
8. Райымбергенов А., Райымбергенова С., Байбосынова Ұ. Музыка. 1-сыныпқа арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2005. – 88 б.; Музыка. 5-сыныпқа арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2005. – 94 б.; Музыка. 6-сыныпқа арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2006. – 96 б.
9. Кайдарова А., Есбатырова И., Даниярова А., Оспанова А. Музыка. Учебник для 1 класса общеобразовательной школы. – Астана: НИШ, 2021. – 128 с.
10. Оспанова А., Кайдарова А., Ажгереева К., Дрозд Н. Музыка. Учебник для 2-класса общеобразовательной школы. – Астана: НИШ, 2022. – 128 с.
11. Құлманова Ш., Оразалиева М., Сүлейменова Б. Музыка. Жалпы білім беретін мектептің 3-сынып оқулығы. – Алматы: Атамұра, 2003. – 128 б.

12. Kongyratbay T.A. et al. Study of the Heritage of Korkyt in the Turkic World // Asian Social Science. – 2015. – Т. 11. – №21. – P. 55–61.
13. Қоңыратбай Т. Қазақ халқының музыкалық аспаптарын зерттеудің өзекті мәселелері // Turkologia. – 2022. – №2. – Б. 121–140.
14. Құлманова Ш., Сүлейменова Б., Тоқжанов Т. Музыка. Жалпы білім беретін мектептің 4-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2019. – 160 б.
15. Құлманова Ш., Сүлейменова Б., Тоқжанов Т. Музыка. Жалпы білім беретін мектептің 5-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2017. – 112 б.

REFERENCES

1. Baidildaev O. Muzyka sabagy. 5-klass [Music lesson. 5th grade]. – Алматы: Rauan, 1997. – 158 б.; Muzyka. 7-klass. – Алматы: Oner, 1987. – 144 б. [in Kazakh]
2. Gizatov B. Muzyka. 2-klass [Music. 2nd grade]. – Алматы: Oner, 1984. – 88 б. [in Kazakh]
3. Momynov P. An-muzyka oqulygy. 3-klass [A textbook of song and music. 3rd grade]. – Алматы, 1967. – 194 б. [in Kazakh]
4. Kulmanova Sh., Orazalieva M. Muzyka. 1-synyp [Music. 1st grade]. 2-bas. – Алматы: Atamura, 2002; 2-synyp [2nd grade]. 2-bas. – Алматы: Atamura, 2002; 3-synyp [3rd grade]. 2-bas. – Алматы: Atamura, 2002; 4-synyp [4th grade]. 2-bas. – Алматы: Atamura, 2002. [in Kazakh]
5. Kulmanova Sh., Orazalieva M., Suleimenova B. Muzyka. Jalpy bilim беретін мектептің 4-synyp oqulygy [Music. Textbook for the 4th grade of a comprehensive school]. – Алматы: Atamura, 2004; Kylmanova Sh., Suleimenova B., Orazalieva M. Muzyka. 4-klass [Music. 4th grade]. – Алматы: Atamura, 1994. – 146 б. [in Kazakh]
6. Jaiymov A., Ysqaqov B., Ensepov J., Sarsembinov J. Muzyka. 5-synyp [Music. 5th grade]. 2-bas. – Алматы: Atamura, 2005. – 114 б.; Muzyka. 6-synyp [Music. 6th grade]. 2-bas. – Алматы: Atamura, 2005. – 114 б. [in Kazakh]
7. Baltabaev M. «Elim-ai» bagdarlamasy [The program “Elim-ai”]. – Алматы: Mektep, 1993. – 36 б. [in Kazakh]
8. Raiymbergenov A., Raiymbergenova S., Baibosynova U. Muzyka. 1-synypqa arналған oqulyq [Music. Textbook for Grade 1]. – Алматы: Atamura, 2005. – 88 б.; Muzyka. 5-synypqa arналған oqulyq [Music. Textbook for Grade 5]. – Алматы: Atamura, 2005. – 94 б.; Muzyka. 6-synypqa arналған oqulyq [Music. Textbook for Grade 6]. – Алматы: Atamura, 2006. – 96 б. [in Kazakh]
9. Kaidarova A., Esbatyrova I., Daniarova A., Ospanova A. Muzyka. Uchebnik dlia 1-klassa obsheobrazovatelnoi shkoly [Music. Textbook for the 1st grade of a comprehensive school]. – Astana: NISh, 2021. – 128 s. [in Russian]
10. Ospanova A., Kaidarova A., Ajgereeva K., Drozd N. Muzyka. Uchebnik dlia 2-klassa obsheobrazovatelnoi shkoly [Music. Textbook for the 2nd grade of a comprehensive school]. – Astana: NISh, 2022. – 128 s. [in Russian]
11. Kulmanova Sh., Orazalieva M., Suleimenova B. Muzyka. Jalpy bilim беретін мектептің 3-synyp oqulygy [Music. Textbook of the 3rd grade of a comprehensive school]. – Алматы: Atamura, 2003. – 128 б. [in Kazakh]
12. Kongyratbay T.A. et al. Study of the Heritage of Korkyt in the Turkic World // Asian Social Science. – 2015. – Т. 11. – №21. – P. 55–61.
13. Konyratbai T. Qazaq halqynyn muzykalyq aspaptaryn zertteudin ozekti maseleleri [Actual problems of studying musical instruments of the Kazakh people] // Turkologia. – 2022. – №2. – Б. 121–140. [in Kazakh]
14. Kulmanova Sh., Suleimenova B., Tokjanov T. Muzyka. Jalpy bilim беретін мектептің 4-synybyna arналған oqulyq [Music. Textbook of the 4th grade of a comprehensive school]. – Алматы: Atamura, 2019. – 160 б. [in Kazakh]
15. Kulmanova Sh., Suleimenova B., Tokzhanov T. Muzyka. Jalpy bilim беретін мектептің 5-synybyna arналған oqulyq [Music. Textbook of the 5th grade of a comprehensive school]. – Алматы: Atamura, 2017. – 112 б. [in Kazakh]